

Eerlijke kansen voor studenten met een ondersteuningsvraag

Onderwijs op basis van leeruitkomsten

Sara Struik werkt als onderwijskundige op de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) bij HAN Studiesucces en de opleiding Bedrijfskunde en is o.a. betrokken bij beleid rondom studeren met een ondersteuningsbehoefte. Vanuit het HAN Deeltijdprogramma is ze eerder betrokken geweest bij de ontwikkeling van de FlexScan DT i.s.m. CINOP.

Aan de hand van onderzoeksresultaten en voorbeelden uit de praktijk gaan wij in op de vraag hoe flexibilisering van onderwijs op basis van leeruitkomsten kan leiden tot eerlijke kansen en meer studiesucces voor studenten met een ondersteuningsvraag.

Door **Sara Struik, Judith Jansen en Marjolein Büscher-Touwen**

Drie op de tien studenten in het hoger onderwijs hebben een functiebeperking (ResearchNed, 2012). Het gaat hierbij om uiteenlopende situaties, van studenten met een fysieke of zintuiglijke beperking tot studenten met psychische kwetsbaarheid of met een chronische ziekte. Daarnaast is er een grote groep studenten die vanwege persoonlijke omstandigheden (zoals mantelzorg), een topsportstatus of een andere nationaliteit extra ondersteuning kan gebruiken. Studenten, hogeronderwijsinstellingen en de samenleving zijn gebaat bij voldoende en bekwame hogeropgeleiden. Studievertraging en uitval hebben voor alle partijen nadelige gevolgen.

Van de onderwijsinstellingen (mbo en ho) verwacht 62 procent dat het aantal studenten met een ondersteuningsvraag de komende jaren zal toenemen (CINOP, 2019).

Het ministerie van OCW roept op tot inclusiever hoger onderwijs: *"Studiesucces zou er juist over moeten gaan dat zoveel mogelijk studenten die dit willen en kunnen succesvol een opleiding in het hoger onderwijs afronden (...). Dat vraagt van instellingen, docenten en begeleiders dat zij zich verdiepen in wat studenten nodig hebben voor een succesvolle gang door het hoger onderwijs en dat zij hierop inspelen."* (Van Engelshoven, 2018).

Het leerdoel leidend

Hoe moet een opleiding omgaan met een student die vanwege ADHD-problematiek vastloopt in de structuur van grote teksten en flinke studievertraging oploopt omdat verslagen continu worden afgekeurd? Of met de mantelzorg die lessen of tentamenmo-

menten mist vanwege zorgtaken? Of met een student met een angststoornis, die meerdere keren zakt voor een belangrijke presentatie? Conform artikel 7.43 van de WHW dienen ingeschreven studenten onderwijs te kunnen volgen, tentamens en examens af te kunnen leggen en gebruik te kunnen maken van studiebegeleiding en andere voorzieningen, zonder dat hierbij onderscheid gemaakt mag worden tussen studenten met en studenten zonder functiebeperking (Wet Gelijke Behandeling: artikel 6). Instellingen zijn verplicht om studenten met een ondersteuningsvraag noodzakelijke en geschikte aanpassingen te bieden indien dit geen onevenredige belasting voor de instelling is. Daarnaast verplicht het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, dat in 2016 in Nederland geratificeerd is, instellingen om inclusie actief te bevorderen. Dit is cruciaal voor de student met een ondersteuningsvraag. Voor opleidingen en instellingen ligt hier een uitdaging, omdat nu veelal niet de leeruitkomsten, maar de organisatie(vorm) van het onderwijs leidend is en (nog) weinig flexibiliteit biedt.

Door het leerdoel als uitgangspunt te nemen kan de student op basis van eigen mogelijkheden aan de vastgestelde doelen werken en aantonen dat hij deze beheerst. Dit vraagt van onderwijsinstellingen om mee te bewegen met de student en flexibel om te gaan met onderwijs en met tentamenvormen. Binnen het hbo experimenteren deeltijdopleidingen sinds 2016 met het werken vanuit leeruitkomsten. Hierbij is niet langer het onderwijsaanbod leidend ('de input'), maar maken student en opleiding afspraken over het te volgen leertraject op basis van leeruitkomsten (Besluit van de experimenten Leeruitkomsten, 2016).

Definitie leeruitkomst

Een leeruitkomst is een omschrijving van datgene wat een student dient te weten, te begrijpen en te kunnen toepassen na afloop van een leertraject (European Union, 2015). Het gaat om de inhoud en het niveau van kennis, inzicht en vaardigheden die vereist zijn om een aantal studiepunten te halen (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, 2015). 'De output' of het resultaat staat vast en is leidend, de leerweg en de bewijslast die een student aanlevert om te bewijzen dat hij/zij de leeruitkomsten beheerst, kunnen flexibel zijn.

Uitzonderingen steeds minder nodig

Een flexibele leerweg op basis van leeruitkomsten aan creëert niet alleen kansen voor werkende deeltijdstu-

denten. Ook de studenten met een ondersteuningsvraag krijgen hiermee de kans succesvol te studeren. Voor beide groepen geldt dan immers dat het leerdoel en de beoordelingscriteria het uitgangspunt vormen in plaats van het aangeboden onderwijs of de vaste tentamenvorm. Hierdoor zijn aanpassingen en uitzonderingen voor individuele studenten steeds minder nodig. Onderwijsinstellingen geven aan nu nog in mindere mate flexibel onderwijs aan te bieden, terwijl 86% van de instellingen (mbo en ho) dit in de toekomst wel wil gaan doen (Cinop, 2019). En 82% van de bestuurders in het hoger onderwijs in dit onderzoek zegt zelfs dat de flexibilisering van het onderwijs hoog op de prioriteitenlijst van de bestuursagenda staat.

Even voorstellen

Aan de hand van drie voorbeelden nemen we u graag mee in de belemmeringen waar studenten zoal tegenaan kunnen lopen. Belemmeringen waar flexibilisering en het uitgaan van leeruitkomsten een uitkomst zouden kunnen bieden (zoals verderop in het artikel aan de orde komt):

- Cas is een 22-jarige student Bouwkunde. Getalenteerd, goed technisch inzicht en gepassioneerd gamer in zijn vrije tijd. Hij vindt zijn studie leuk, doorloopt zijn stage erg succesvol bij een groot architectenbureau en zijn begeleiders zijn zeer positief over hem. Door zijn autisme spectrumstoornis loopt hij echter vast in de structuur van grote verslagen. Hierdoor lukt het hem niet zijn stageverslag te schrijven, waardoor hij zijn stage steeds niet haalt.
- Annemarie is 20 jaar. Ze studeert HRM en is met name geboeid door de wijze waarop medewerkers gemotiveerd worden en zich persoonlijk kunnen ontwikkelen. Door een depressie en angstklachten, en de therapie die zij hiervoor volgt, is het voor haar soms lastig bij alle lessen aanwezig te zijn. Presentaties en mondelingen zijn een uitdaging voor haar, deze leveren haar zoveel stress op dat ze deze door black-outs geregeld niet haalt. Hierdoor heeft Annemarie al heel wat studievertraging opgelopen en zijn de angstklachten verergerd.
- Robert is 26 jaar. Hij heeft een visuele beperking en doet aan topsport naast zijn opleiding Toegepaste psychologie. Door zijn trainingsschema en deelname aan internationale topsportwedstrijden, kan hij soms niet het standaard lesrooster volgen. Daarnaast heeft hij extra ondersteuning nodig vanwege zijn visuele beperking. Zijn klasgenoten bewonderen zijn kracht en doorzettingsvermogen.

Leeruitkomsten en flexibel onderwijs

CINOP heeft in samenwerking met de Hogeschool Arnhem en Nijmegen de FlexScan Deeltijd ontwikkeld: een instrument dat helpt de ambities en de huidige situatie in kaart te brengen als het gaat om

Judith Jansen is als programmadirecteur handicap + studie een ervaren adviseur in inclusief hoger onderwijs. Zij is geroutineerd in de vele verschillende aspecten van het studeren met een functiebeperking, meer specifiek op het gebied van beeldvorming en flexibilisering.

Marjolein Büscher-Touwen is adviseur bij handicap + studie en ondersteunt onderwijsinstellingen in de ontwikkeling van inclusief onderwijs. Haar aandachtgebieden zijn professionalisering, toegankelijk toetsen, implementatie VN-verdrag en kwaliteitszorg. Marjolein heeft een achtergrond als loopbaanadviseur en projectleider in het wetenschappelijk onderwijs.

flexibel deeltijdonderwijs gebaseerd op leeruitkomsten (Aukema, Hissink, Jansen, Pijls, Sanders & Struik, 2017).

De FlexScan

De FlexScan is mede gebaseerd op onderzoek van de Commissie Maatstaf (2010) en onderscheidt zeven hoofdaspecten:

1. Informatievoorziening en voorlichting
2. Intake
3. Onderwijsleeromgeving
4. Professionals
5. Toetsing & validering
6. Certificaten en diploma's
7. Bedrijfsvoering

De FlexScan brengt in beeld in welke mate studenten, docenten en het werkveld flexibiliteit ervaren in de huidige situatie, welke ambities en wensen er zijn met betrekking tot flexibiliseren en waar de grootste prioriteiten liggen t.a.v. het vergroten van de flexibiliteit in het onderwijs.

Op welke manier helpen flexibilisering en leerwegen met leeruitkomsten als uitgangspunt studenten met een ondersteuningsvraag? We zullen dit op basis van drie aspecten van flexibilisering bespreken:

- 1) De onderwijsleeromgeving; het curriculum
- 2) De professionals
- 3) Toetsing en validering

Als de leeruitkomsten leidend zijn, zal dat meer studiesucces en minder uitval van studenten met een ondersteuningsvraag tot gevolg hebben. Zij krijgen een eerlijke kans om zich te ontwikkelen en aan te tonen dat ze aan de leerdoelen voldoen. Dit bevordert de inclusie binnen de onderwijsinstelling.

1. Het curriculum

Een flexibeler curriculum biedt studenten de mogelijkheid het onderwijs te volgen zonder dat het een alles-of-niets kwestie is. Denk aan de mogelijkheden om (les)roosters aan te passen, onderwijsmateriaal te bestuderen vanuit huis of de les na afloop terug te kijken (bijvoorbeeld d.m.v. weblectures) en de mogelijkheid om vakken te spreiden. Aspecten die het onderwijs meer of minder flexibel maken, zijn onder andere flexibiliteit in inhoud, tempo, leermaterialen, leeractiviteiten, roostering, plaats, instapmogelijkheden en communicatiemiddelen (Veen, 2000; Waslander, 2007).

Studenten die studievertraging oplopen of een deel van de vakken volgen, vallen in de huidige hbo-opleidingen buiten een vaste groep, omdat de leerroutes per groep zijn vastgelegd. Vakken die ingehaald moeten worden en 'nieuwe vakken' vallen vaak

roostertechneisch moeilijk te combineren, waardoor studievertraging leidt tot extra studievertraging. Dit demotiveert en benadeelt de, vaak toch al kwetsbare, student extra hard. Door bijvoorbeeld weblectures, de mogelijkheid vakken te volgen met verschillende klassen (een gepersonaliseerd rooster) of vakken te kunnen spreiden, wordt het voor deze studenten makkelijker studievertraging in te lopen of grotere vertraging te voorkomen. En deze mogelijkheden zijn er nu al binnen de huidige organisatie van het onderwijs. Er zijn geen grote aanpassingen nodig om studenten flexibel gebruik te laten maken van het huidige aanbod.

Voor Robert betekent dit dat hij vanuit Sydney, waar hij een week voor een internationale wedstrijd is, zijn lesstof kan bijhouden. In Nederland volgt hij zijn vakken met verschillende klassen, waardoor hij alle vakken precies kan combineren met zijn drukke trainingsschema. En Annemarie kan ervoor kiezen een vak een jaar later te volgen, zodat ze wat tijd en energie heeft om haar therapie goed te kunnen volgen.

2. De professionals: de docent, de examencommissie en de begeleider

Flexibel onderwijs en de mogelijkheid voor flexibiliteit in toetsvorm en -moment vragen uiteraard iets van de professional. Er zijn docententeams, begeleiders en examencommissies nodig met oog voor diversiteit en met de bereidheid met de mogelijkheden van de student mee te denken (Aukema, Hissink, Jansen, Pijls, Sanders & Struik, 2017). Dit vraagt om expertiseontwikkeling: docenten en begeleiders dienen over voldoende kennis en (coach)vaardigheden te beschikken om, samen met de student, tot een goede passende inrichting van onderwijs en toetsing te komen. Het vraagt om duidelijkheid over wat examencommissies nodig hebben om alternatieven goed te keuren en voorzieningen toe te wijzen en om de ruimte te nemen om af te wijken van 'de standaardkaders'. Daarnaast vraagt het ook om vertrouwen in de kwaliteit van de beoordeling van examinatoren. Een coöperatieve houding van professionals zorgt ervoor dat onze studenten zich gezien voelen, merken dat ze meetellen en een eerlijke kans krijgen.

Studenten dienen volgens de WHW onderwijs te kunnen volgen zonder dat hierbij onderscheid gemaakt mag worden tussen studenten met en studenten zonder functiebeperking

Bachelor ICT Fontys

De visie achter de bacheloropleiding ICT binnen Fontys is dat studenten de mate van regie die ze willen, zelf kunnen kiezen, variërend van aanbodgestuurd, vraaggestuurd tot open onderwijs.

Sinds 2015 is de meest flexibele variant: open onderwijs, operationeel. Het doel van deze variant is tweeledig: zorgen dat de studenten optimaal zijn toegerust op de actualiteit in de IT-sector en studenten leren ontdekken waar hun interesse en kracht ligt om daarmee een professional te worden die zijn talent kan inzetten in een zich continu ontwikkelende sector.

Het onderwijs binnen deze variant is volledig gepersonaliseerd: alle studenten formuleren per semester zelf hun leeruitkomsten en toetscriteria, gericht op het succesvol afronden van een opdracht afkomstig van een opdrachtgever uit het werkveld. Toetsing vindt volledig longitudinaal plaats. Er is dus geen sprake van een vast toetsmoment maar van een continue beoordeling. De eindbeoordeling is de laatste van doorlopende beoordelingen die in het voorgaande semester hebben plaatsgevonden.

De student bepaalt voornamelijk zelf welke leer-/werkactiviteiten hij uitvoert, onder begeleiding van een studentcoach. De student krijgt met hoge regelmaat (minstens wekelijks) feedback op zijn leervorderingen totdat de student voldoet aan alle toetscriteria. De voortgang van de student wordt vastgelegd in een digitaal studentvolgsysteem. Instructies (individueel of in groepsverband) worden gegeven door een docent op een voor beiden (of ieder) passend moment. Daarmee is centraal roosteren via een roostersysteem niet aan de orde.

3. Toetsen en valideren

Het vormgeven van flexibel onderwijs op basis van leeruitkomsten begint bij een duidelijk einde: het vaststellen van de leeruitkomsten, de beoordelingscriteria, op basis van de eindtermen van een opleiding. Door leerwegaafhankelijke leeruitkomsten en flexibiliteit in toetsvorm en toetsmoment krijgen studenten de mogelijkheid hun leerproces vorm te geven en aan te tonen dat ze aan de leeruitkomsten voldoen, passend bij hun eigen situatie. De kwaliteit van de beoorde-

ling is niet afhankelijk van de toetsvorm, maar is voor het grootste deel afhankelijk van de kwaliteit van de beoordelaar (Andriessen & Manders, 2014). Alternatieve toetsing blijkt daarnaast zelfs vaker valide dan reguliere toetsing (Hilbrink, Van Hillo-Visser & Cardol, 2018). Borging van de kwaliteit is dus geenszins in het geding wanneer voor een alternatieve toetsvorm gekozen wordt. Wanneer bepaalde vaardigheden, zoals presenteren of het schrijven van een verslag, specifiek getoetst dienen te worden, behoren de eisen hiervoor ook opgenomen te worden als beoordelingscriteria. De toetsvorm, zoals een presentatie, is geen middel om indirect andere vaardigheden te toetsen zonder dat deze in de criteria zijn opgenomen.

Denk aan de mogelijkheden om onderwijsmateriaal te bestuderen vanuit huis.

Ook de werkende deeltijdstudenten krijgen hiermee de kans succesvol te studeren

Voorbeelden van alternatieve toetsvormen kunnen een portfolio assessment, een criteriumgericht interview en beroepsproducten zijn (Klarus, Peeters & Joosten-ten Brinke, 2017). Ook verslagen, presentaties, mondelingen of schriftelijke toetsen kunnen een alternatief zijn dat voorkomt dat de toetsvorm de student benadeelt. Voor Cas betekent dit bijvoorbeeld dat hij een beknopt stageverslag kan schrijven, een presentatie kan geven of met gestructureerd bewijsmateriaal kan aantonen dat hij aan de beoordelingscriteria van de stage voldoet, zonder dat hij een lang verslag moet schrijven. Annemarie kiest ervoor in plaats van een presentatie te geven een filmpje te maken of een verslag in te leveren, waarin

zij aantoont aan de beoordelingscriteria te voldoen. Zij doet dit in een week waarin ze zich goed voelt en haar kwaliteiten beter tot hun recht komen.

Experiment Windesheim: inclusief en flexibel afstuderen

Binnen HBO-ICT van Hogeschool Windesheim is een experiment gestart voor inclusief en flexibel afstuderen. Een deel van hun studenten is technisch-inhoudelijk begaafd, maar heeft moeite met verslaglegging bij stage en afstuderen. Dit kan komen door problemen met informatieverwerking en –weergave, met plannen en organiseren, of met schrijfvaardigheden en reflectievaardigheden. Rode draad van het experiment is dat de beoordelingssystematiek en beroepsproducten gelijk blijven maar dat er gezocht wordt naar vormen die beter bij de student passen. Vormen waarin het proces van de student in kaart kan worden gebracht en waarbij het werk van de student beter over het voetlicht komt. Zo kan een criteriumgericht interview worden toegevoegd aan het portfolio. Dit gestructureerde interview komt de presentatie van de student en daarmee de validering ten goede. Daarnaast wordt er gewerkt met voortgangsrapportages waardoor al gedurende de stage een beeld van de student ontstaat. Het experiment is nog niet afgerond maar studenten en docenten zijn positief.

Conclusie

De centrale vraag in dit artikel was hoe flexibilisering op basis van leeruitkomsten leidt tot eerlijke kansen en meer studiesucces voor studenten met een ondersteuningsvraag. Studenten met een ondersteuningsvraag worden (soms) benadeeld door de vaste vormgeving en organisatie van onderwijs en toetsing. Flexibel onderwijs op basis van leeruitkomsten biedt de mogelijkheid tot personalisering van het leerproces en toetsing, waardoor ook deze studenten een eerlijke kans krijgen de kennis en vaardigheden te ontwikkelen die zij nodig hebben om een diploma te behalen. Zo kunnen ze hun talenten laten zien en succesvol afstuderen. Dit draagt ook bij aan de inspanningen van instellingen om studiesucces te bevorderen en hiermee te voldoen aan de kwaliteitsafspraken. De formulering van leerwegaafhankelijke leeruitkomsten is een goede basis voor flexibilisering. De kwaliteit van het onderwijs en de beoordeling blijven hierbij

overeind. Dit vraagt van instellingen flexibele ruimte, expertiseontwikkeling en een coöperatieve houding van professionals. Echter op basis van de bestaande beoordelingscriteria is al eenzelfde personalisering mogelijk: Stel het einddoel centraal, niet de vorm. *Don't judge a fish by its ability to climb a tree, it might surprise you by flying up there.*

Literatuurlijst

- Andriessen, D., & Manders, P. (2014). *Beoordelen is mensenwerk. Bevindingen over de wenselijkheid en mogelijkheid van een gezamenlijk protocol voor het beoordelen van (kern)werkstukken*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Aukema, F., Hissink, E., Jansen, L., Pijls, T., Sanders, M., & Struik, S. (2017). *FlexScan DT. Handleiding*. Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.
- CINOP (2019). *Spiegel op Flexibel Onderwijs 2019. Een benchmark voor bestuur en directie*. Den Bosch: Stichting CINOP | Expertisecentrum handicap + studie.
- European Union (2015). *ECTS users guide*. Luxembourg: Publications Ofce of the European Union. 7doi: 10.2766/87192
- Expertisecentrum handicap + studie (2013). *Cijfers. Studeren met een functiebeperking*. De Bosch: Expertisecentrum handicap + studie
- HAN Deeltijdstudies (2015). *Toekomstproof. Opmaat naar flexibel onderwijs voor werkenden. Programmaplan & aanvraag 'subsidieering flexibel hoger onderwijs voor volwassenen'*. Arnhem: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
- Hilbrink, S., Van Hillo-Visser, B. & Cardol, M. (2018). Flexibel examineren in het hoger onderwijs. Kenniscentrum Toetsen en Examineren. Verkregen op 13-02-2019 via www.toetsen-examineren.nl/examineren/flexibel-examineren-in-het-ho/
- Klarus, R., Peeters, A., & Joosten-ten Brinke, D. (2017). Toetsen en valideren van leeruitkomsten in flexibel onderwijs. In: Berkel, H.J.M., van, Bax, A.E., & Joosten-ten Brinke, D. (2017). *Toetsen in het hoger onderwijs*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Van Engelshoven, I (25-10-2018). Kamerbrief Toegankelijkheid en kansengelijkheid in het hoger onderwijs. Verkregen op 13-02-2019 via <https://staff.han.nl/staffdata/Users/mukta/My%20Downloads/kamerbrief-over-toegankelijkheid-en-kansengelijkheid-in-het-hoger-onderwijs-tweede-kamer.pdf>
- Veen, W. (2000). Flexibel onderwijs voor nieuwe generaties studenten (Intreerede). Delft: TU Delft.
- VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (2016). Verkregen op 19-02-2019 via https://wetten.overheid.nl/BWBV0004045/2016-07-14#Verdrag_2
- Waslander, S. (2007). Mass customization in schools: strategies Dutch secondary schools pursue to cope with the diversity-efficiency dilemma. *Journal of Education policy*, 23 (4), 363-383